

1218

1219

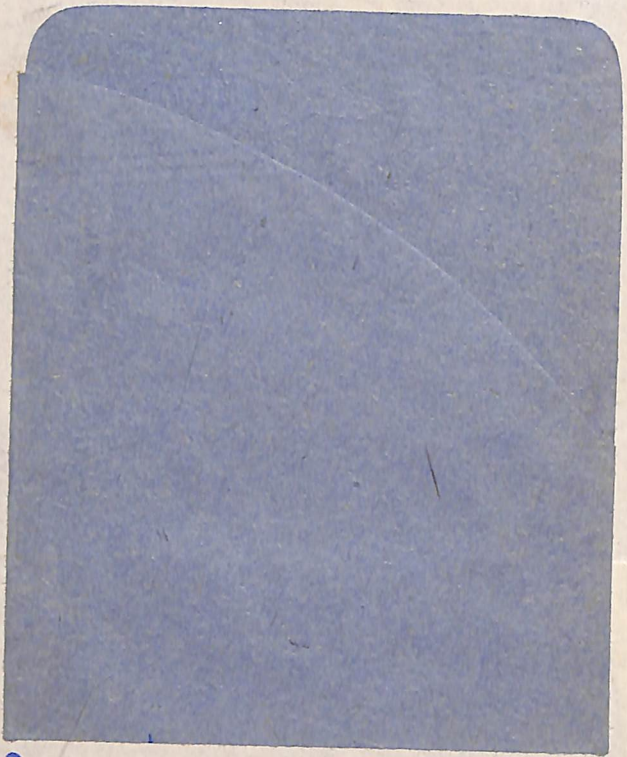
157

12-91

1989

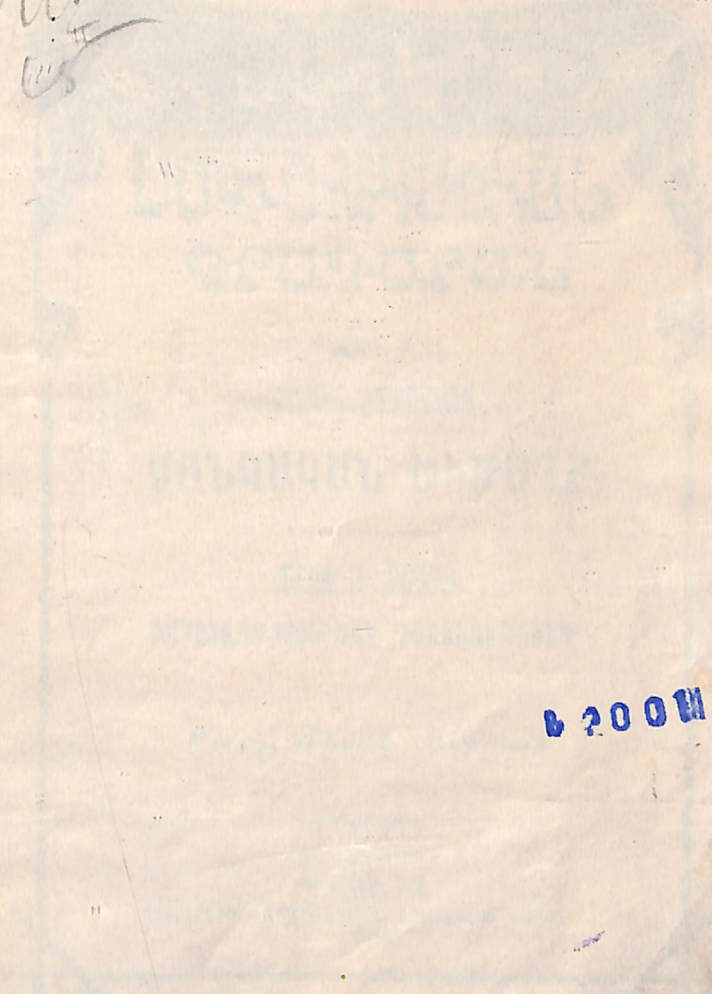
111

VLD
111

2010

6 2001

«ՀԱՍԿԵՐԻ» ԲԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՐԱԳՐԱՐԱՆ

XXI

ՊՐՈՑ. Լ. ՍՈՎԱԺ

ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ
 ԴԱՍԱԻԱՆԴՈՒՄԸ

Թարգ. Միս. Ասիլեան

ԷԼԵՏՐՈՆԱԳՐԻ ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆԻ ՊՈԼԻՑ. 7
1909

115923-42

1393
41

Կանոնաւոր դաստիարակութեան ամենակարևոր հիմունքներից մէկը բարոյականութիւնն է: Ահա այդ պատճառով բարոյականութեան ուսուցումը պէտք է մտնի թէ տղայոց և թէ օրիորդաց դպրոցների ծրագիրների մէջ: Վերջինների համար ևս առաւել կարևոր է: Կինն է մանկան առաջին դաստիարակը. նա է ուղղութիւն տալիս մանկան մէջ նոր արթնացող զգացումներին և հասկացողութիւններին. նա է ազդում մանկան հոգու վրա, տպաւորում նրա սրտում այն բոլոր մտաւոր և բարոյական սկզբունքները, որոնց կարևոր ազդեցութիւնը երևում է մանկան յետագայ ամբողջ կեանքի մէջ. յաճախ անհատի գործունէութեան եղանակի և վիճակի բացատրութիւնը պէտք է փնտռել նրա սկզբնական սովորութիւնների և մայրական ազդեցութիւնների մէջ: Մանկութեան առաջին տարիներում արդէն ուրազաժուտ և ամբապնդուած են անհատական յատկութիւնները:

Եթէ այդ այդպէս է (իսկ այդ ժխտել անկարելի է), ուրեմն ըստ ինքեան հասկանալի է, թէ որքան կարևոր է, որ կինը դպրոցում ուսանի բարոյականութեան բոլոր հիմնական սկզբունքները:

Մանուկը դպրոց մտնելով արդէն օժտւած է որոշեալ ուղղութեան ընդունակութիւններով: Նա այլևս

մի վայրի անատուն չէ, այլ աւելի կատարեալ արարած, որի մէջ մաքառում են բնական անձնասիրութիւնը և նորածիլ կրքերը այն գրգիշների հետ, որոնք մարդու արժանիքն են կազմում: Վերջիններս կարելի է անւանել բարոյական գրգիշներ, որոնք կազմւած են դեռ ևս աղօտ գաղափարներից, անգիտակցական ձգտումներից. նրանք իրանց մէջ բովանդակում են զգացումների և բանականութեան նշաններ: Որքան և դրանք լինեն թոյլ, բայց և այնպէս դրանց մէջ թագնւած է բարոյականութեան և առաքինութեան սաղմը: Ժխտել այդ գրգիշների գոյութիւնը կը նշանակի չընդունել թէ հէքիաթներ լսելու ժամանակ մանուկներն ընդունակ են հրճել սխրագործութիւններով, ատել ստորութիւնները. նոյնպէս չի կարելի չը նկատել, որ դպրոցական մանուկները կազմում են մի փոքրիկ հասարակութիւն, որ կառավարւում է իր սեփական, բայց ճշմարիտ օրէնքներով. մանուկներն այդ օրէնքները հասկանում և պահպանում են շատ խիստ և ճիշտ: Այդ սկզբնական և սաղմային գիտակցութեան հետ մանուկն ունի և մի ուրիշ ընդունակութիւն, որով նա առաւել տարբերւում է կենդանուց, դա կամքն է: Կարիք չը կայ ապացուցանելու, որ մանուկն ընդունակ է սաստիկ կամեցողութեան: Յաճախ կարծում են թէ դաստիարակութեան նպատակն է արմատախիլ անել այդ բուն համքի ազատութիւնը: Պէտք է զգուշանալ մանկան մէջ ոչնչացնելու այդ ընդունակութիւնը, այլպէս նրա մէջ կոչնչացնենք բարոյականութեան աղբիւրը:

Մանուկների կամքը պիտի դաստիարակել. դա մի

ուժ է, որին ուղղութիւն պիտի տանք, պէտք է ընտելացնենք կարգ ու կանոնի: Եւ այդ բոլորը պիտի անենք, տալով մանկանն էլ ազատութիւն, ի հարկէ ոչ այն ազատութիւնը, ինչպէս հասկանում է ամբոխը, այսինքն անելու այն ամենը, ինչ որ նրա խելքը փչում է: Իրանց կրքերին գերի մարդիկ ազատ չեն, բառիս վսեմ նշանակութեամբ: Առաջին անգամ, հէնց որ մանուկը կարողանում է դսպել իր վատ ցանկութիւնները, վատ մտածմունքները, հրաժարւում է կատարել վատ խորհուրդը՝ նա արդէն սկսում է լինել ազատ. որովհետեւ այդ դէպքերում նա իրեն ազատեց օտար ազդեցութիւնների լծից և իր նորաբողբոջ եսի հետ միասին կանգնեց դէմ առ դէմ արտաքին ազդեցութիւնների: Եթէ վաղն այդ մանուկը նոյն կերպ կընւածի իր քմահաճութիւնը, կը յաղթահարի իր սնափառութեանը, իր ուշադրութիւնը կը կենդրոնացնի ճանձրալի համարւած առարկայի վրա՝ կը սովորի դասը, փոխանակ խաղալու—այդ մանուկը կեանքի մէջ առաջ կընթանայ ուղիղ ճանապարհով:

Դաստիարակի նպատակը պիտի լինի մանուկների մէջ զարգացնել բարի սովորութիւններ, սովորեցնել նրանց լինել ազատ: Բայց ինչպէս հասնել այդ նպատակին: Նախ դաստիարակողն ինքն լիովին պիտի հասկանայ իր պաշտօնի կարևորութիւնը: Նա պիտի կարողանայ ազդել մանկան ոչ միայն մտքի, այլև սրտի վրա: Դաստիարակի վրա դրւած է նւիրական պարտականութիւն. նա եթէ կամենում է ազդել իր սաների վրա, պիտի յուզի նրանց սիրտը. նրա խրատ-

ները պիտի լինեն ծանրակշիռ, հեղինակաւոր, ջերմ, որպէսզի ուղղակի ազդեն մանուկների սրտերի վրա: Իր պաշտօնին անձուէր ուսուցչի վարեցողութիւնը մանուկների հետ չի լինի իշխանական, սառը և խիստ: Ոմանք այդ տեսակ վարեցողութիւնը համարում են ուսուցչի բարձր դիրքի արտաքին նշան: Իսկական մանկավարժը իր հեղինակութեան և ազդեցութեան բարձրութիւնը հաստատում է փոխադարձ մտերմութեան վրա:

Ես չըզբիտմ թէ ինչ են շահում մեծամտութեամբ և խստասրտութեամբ իրենց հեղինակութիւնը բարձր պահող ուսուցիչները: միայն ինձ համար պարզ է, թէ նրանք ինչ են կորցնում: Փորձով յայտնի է, որ խիստ ուսուցիչները մեծ ազդեցութիւն չեն ունենում մանուկների վրա, այլ վայելում են միայն կեղծ յարգանք: Երևի իւրաքանչիւրը կը յիշի, իր աշակերտութիւնից թէ ազդեցութիւն են ունեցել իրենց ուսուցիչներից ոչ թէ նրանք, որոնցից վախեցել են, այլ նրանք, որոնց սիրել են:

Բարոյականութեան դասը չը պէտք է աւանդել իբրև քրմական պատգամ: Վերացական կանոններին, բարոյական սկզբունքներին ձեր երևակայութեամբ տւէք կենդանութիւն, ջերմացրէք նրանց սրտաբուխ զգացմունքով: այդ տեսակ դասը կը լինի ոչ միայն հասկանալի, այլ և զգացւած: Հարկաւոր է այնպէս աւանդել, որ աշակերտը ոչ միայն գիտենայ, թէ ինչ է բարոյականութիւնը, այլ և գործադրի, վարւի նրա պատւէրի համաձայն:

Ա.

Պարզելով թէ ինչով նպատակին պէտք է ձգտել, մնում է խօսել այն միջոցների մասին, որով կարելի է գլուխ բերել այդ նպատակը: Խնդրի դժարութիւնն էլ հէնց այդտեղ է: Այդ բոլորը հեշտ է խօսքով ասել, բայց ինչպէս գործադրել: Բոլոր ուսուցիչներն միատեսակ չեն, և բոլոր մանուկներն էլ միևնոյն չափով չափած ու ձևած չեն: Իրականութեան մէջ մեզանից իւրաքանչիւրը տարբերում է միւսներից իր բնաւորութիւամբ, իր վարեցողութեան առանձնայատկութիւններով: Մանուկների հետ իւրաքանչիւրն ունի իր վարեցողութեան եղանակը, համաձայն իր սովորութիւնների և բնաւորութեան: Միւս դժարութիւնն էլ մանուկների բնաւորութեան տարբերութիւնն է: Բոլոր ժամանակների մանկավարժներն ևս առաջարկում են իւրաքանչիւր աշակերտի համար սահմանել, ինչպէս ասում են յատուկ բարոյական դիպոստիկա: Այդ առաջարկութիւնը գլուխ բերել, ի հարկէ, դժար է: Բայց դրանից դեռ չի հետևում, թէ հնարաւորութիւն չըկայ ծանօթանալու աշակերտների թերութիւնների, նրանց ընտանեկան բարոյական վիճակի, պարտազանցութիւնների հետ, որոնք բացատրում են մանաւանդ աշակերտի բնութիւնով և բնութեան գաղտնի շարժառիթներով: Մանուկը մի փակ գիրք չի, որը անկարելի լինի հասկանալ և ճանաչել: Մանկան աշխուժ և քնքուշ հասակը ստիպում է նրան անդադար ամեն մի բոպէ երևան հանել իր գաղտնի հակումները:

Մանուկն իր վարմունքը չի կշռադատում, նա հետեւում է իր սրտի առաջին բերմունքին. նրա հայեացքը, շարժողութիւնները, աչքերը, դասարանում նիստ ու կացը, ընկերների հետ վարմունքը—այդ բոլորը պարզում են մեր առաջ աշակերտի բարոյական պատկերը: Ընդունակ մանկավարժը հնարաւորութիւն ունի աւելի խորը թափանցել աշակերտի հոգու ներքին կողմը: Մանկան բնաւորութիւնը մանաւանդ արտացոլում է հանգստեան ժամերին. ուսուցիչը կարող է օգտուել այդ ժամերից ուսումնասիրելու աշակերտի բնաւորութիւնը: Անհրաժեշտ է մոռացութեան չըտալ և մի գըլխաւոր հանգամանք, այն է՝ որքան էլ մանուկները տարբերեն միմեանցից բնաւորութեամբ, որքան էլ զանազան լինեն նրանց բնազդները, բայց և այնպէս բոլորն էլ ունեն մի ընդհանուր առանձնայատկութիւն—նրանք հակամիտ են դէպի բարին: Բացառութիւն են կազմում իբնէ յանցագործ-հիւանդ մանուկները, որոնց տեղը, ի հարկէ, հասարակաց դպրոցը չէ. այդպիսիներին հարկաւոր է դաստիարակել առանձին ուղղիչ հիմնարկութիւններում: Մանուկների ներքին կողմում թագնաժ կան ազնուութեան, անկեղծութեան, ճշմարտասիրութեան սաղմերը. միայն հարկաւոր է հմտութեամբ զարգացնել այդ ուժերը, կեանքի հրաւիրել նրանց: Ահա այդ է իսկապէս դաստիարակութեան նպատակը, մանաւանդ բարոյական դաստիարակութեան:

Բարոյականութեան ուսուցման մասին այստեղ կը յիշատակենք միայն ընդհանուր ցուցմունքներ, որովհետեւ մեր կարծիքով բարոյականութեան ուսուցման ամենալաւ ձևն այն է, որ մշակում է իւրաքանչիւր ուսուցիչ ինքն: Առանց մեր ասելու, ըստ ինքեան հասկանալի է, որ եօթը—ինը տարեկան մանուկների համար բարոյականութեան տեսական դասընթացք չի կարող լինել. այդ տեսակ դասընթացքը նրանց ուժերից չափազանց վեր է:

Այդ հասակի մանուկների մէջ պէտք է զարգացնել բարի սովորութիւններ և հակումներ. նրանց պիտի առաջնորդել դէպի ազնիւ խոհեր և գործեր. նրանց վրայից միշտ անպակաս պիտի լինի ուսուցչի մշտական և հեզ ազդեցութիւնը. և այդ ազդեցութիւնը անկատելի պիտի թափանցի նրանց ներքին աշխարհը, համակի նրանց ամբողջ էութիւնը: Այդ նպատակին հասնելու համար առօրեայ կեանքի զէպքերը կարող են ծառայել իբրև նիւթ բարոյականութեան դասաւանդման. միայն հարկաւոր է այդ մասին հոգ տանել և յարմար առիթից օգտուել: Ուսուցիչն բոլորովին տոգորւած պիտի լինի այն համոզմունքով, թէ ինքն մանուկներին ուսուցանում է բարոյականութիւն ոչ միայն այն ժամանակ, երբ նրանց աւանդում է այդ առարկան, այլ և երբ սովորեցնում է քերականութիւն, թւաբանութիւն, երբ զրոյց է անում մանուկների հետ, երբ պատժում կամ գովում է նրանց. մէկ խօս-

քով՝ երեխաների հետ ունեցած իր բոլոր յարաբերութիւնների ժամանակ: Ուսուցիչը ամենևին չը պէտք է մոռանայ, որ իրանից ոչ այնքան պահանջուած է մանուկներին դարձնել գերազանց մարդիկ, որքան պահանջուած է պատրաստել ազնիւ, իրենք իրենց ղեկավարող և կեանքի վրա լրջութեամբ նայող մարդիկ: Այդ բնական, պարզ ուսուցումը աւելի աջողութեամբ կարող են գլուխ բերել ուսուցչուհիները, քան թէ ուսուցիչները: Արդէն վաղուց նկատուած է, որ մանկան ամենալաւ դաստիարակը մայրն է, որովհետև նա գիտի խօսել մանկան սրտի հետ, գիտի հմտութեամբ այդ սիրտը հնազանդեցնել իրեն և իշխել այնտեղ: Մօր այդ բնածին ճարտարութիւնը չունի հայրը: Հայրը պահանջուած է հնազանդութիւն, նա խօսում է մանկան հետ բարձրից և խիստ, ճնշում է նրան իր անձի զօրութեամբ, երբ հայրը բացակայում է, երեխաներն զգում են իրենց աւելի ազատ: Մայրը կամենում է սիրուած լինել, նա սիրալիր է, հաճոյակատար. մինչև անգամ երբ մայրը բացակայում է, մանուկը գտնուում է նրա հմայիչ ու հեղահամբոյր ազդեցութեան տակ: Կինը կարծես բնութիւնից կարգւած է մանուկների դաստիարակ լինելու, իր քնքշութեամբ ու սիրով ազդելու, իշխելու նրանց հոգու և սրտի վրա:

Գ.

Սօսենք այժմ, թէ ինչպէս պէտք է լինի բարոյագիտութեան ուսուցման ծրագիրը բարոյականութիւն,

բառի բուն իմաստով: Այդ ծրագիրը լայնածաւալ է և մեծ ազատութիւն է տալիս ուսուցչին: Պատմութեան, գրականութեան, բնաստեղծութեան մէջ ամփոփուած կան բազմաթիւ նիւթեր, որոնք կարող են դաստիարակիչ ազդեցութիւն ունենալ աշակերտների բարոյական զգացմունքների վրա: Բայց չը պէտք է կարծել, թէ այդ եղանակով մանուկների մէջ անպատճառ պէտք է բորբոքել հիացմունք և զարմանք, ուրիշ խօսքով՝ մանուկներին պէտք է զմայլեցնել հերոսութեան և առաքինութեան սխրագործութիւններով, Միայն այդպէս կարող է վարել նա, ով ամենևին չի հասկանում մարդու բնոյթն առհասարակ և մանկանն առանձնապէս:

Ամենից առաջ հոգ պէտք է տանել որ դպրոցական ուսուցումը չը նմանի մշտական բարոյախօսութեան: Այդպիսի քարոզչական խրատական ուղղութիւնը կազմում է գլխաւոր թերութիւնն այն բազմաթիւ գլուխների, որոնք գրւում են մանուկների համար: Այդ գլուխների մէջ միշտ խօսուում է բարոյական գործերի մասին: Այդ գրքերում նկարագրուած բոլոր անձնաւորութիւնները մի-մի անմեղ հրեշտակներ են. կարծես նրանք բոլորն էլ օժտուած են ամեն տեսակ առաքինութիւններով, նրանց անծանօթ են մարդկային կրքերը: Այդ բոլորը աւելի քիչ է ազդում մանուկների հոգու վրա, քան թէ կարծում են շատերը: Այդ բոլոր առաքինի վարմունքները, գործերը և սխրագործութիւնները ձանձրացնում են, իվերջոյ բթացնում են մանուկների բարոյական զգացումները:

Մանուկները լսելով դաւաճանութեան մասին մի պատմութիւն, կողերուն հայրենիքի վսեմ սիրով ոչ պակաս, եթէ ոչ աւելի՝ քան թէ շարունակ լսեն ու կարդան հայրենիքի համար կատարած քաջագործութիւնների ու անձնւիրութիւնների նկարագրութիւնները: Առաջին դէպքում զայրոյթը կառաջացնի նրանց մէջ պարտքի զգացում: Բայց իհարկէ պատմութիւնը բարոյախօսութիւն չէ, նա հաւասար կերպով լոյս է սրբուում թէ մեծ առաքինութիւնների ու թէ մեծ չարագործութիւնների վրա:

Այդպէս պէտք է հասկանալ բարոյականութեան ուսուցման ամենասկզբնական դասընթացը: Միայն հարկաւոր է հետզհետէ և անդադար գործնական օրինակներով նախապատրաստել մանկան հոգին և կամքը աւելի վերացական ուսուցման:

Միջին դասընթացքի ժամանակ դասատուութեան մեթօդը նկատելի չափով պէտք է ձևափոխել, բարոյականութեան ուսուցումը արդէն իր բարձրագոյն աստիճանին է սկսում մօտենալ: Բայց աչքի առաջ պիտի ունենալ, որ մանկան միտքը դեռ ևս բաւականաչափ զարգացած չէ, որ կարողանայ ըմբռնել վերացական կանոնի կապը մասնաւոր փաստերի հետ և այդ տեղից դուրս բերած եզրակացութիւնները գործադրի իր առօրեայ վարեցողութեան մէջ: Շատ անգամ աշակերտին հաղորդելով ընդհանուր և սովորական բարոյախօսութեան մի օրէնք, յետոյ մնում են զարմացած, թէ ինչու աշակերտի գլխում հետք անգամ չի մնացել այդ աւանդած դասից: Պատճառը պարզ է. վերացական

օրէնքն առանց օրինակի աշակերտի համար եղել է մի անբովանդակ, դատարկ ձայն: Այդ պատճառով առաջին հասակի մանուկներին բարոյականութիւն ուսուցանելու ժամանակ ամեն կերպ պէտք է խուսափել տեսական բացատրութիւններից և դատողական եզրակացութիւններից: Առանձին երեւոյթները քննել և ներանցից հանել ընդհանուր օրէնք, որ բացատրի մասնաւոր փաստերը, այդ մի դժւար աշխատանք է, իսկ ինը տասը տարեկան երեխայի համար աւելի դժւար և նրա ուժերից բոլորովին վեր է: Բայց և այնպէս չըկայ որ և է ուսում, որ չունենայ որոշ չափով իր ընդհանուր և տեսական մասը:

Դ

Ուսուցանել նշանակում է ստիպել հասկանալ, իսկ հասկանալ՝ նշանակում է երեւոյթներից հանել օրէնքներ, այսինքն՝ պատասխանել ի՞նչպէս և ի՞նչու հարցումներին: Այդ պատճառով միջին դասընթացքի ուսուցման ժամանակ ուսուցիչը դասերի մէջ որոշեալ կարգ և կապ պիտի պահպանի, որպէսզի տարւայ վերջըն արդէն անցած լինի ընդհանուր և ամենապարզ ձևով անձնական և հասարակական բարոյականութեան դասընթացը: Միայն այստեղ ևս բարոյականութեան դասընթացը պիտի լինի ոչ տեսական, այլ գործնական և բովանդակութիւնը պիտի լինի ոչ թէ պարտքն առհասարակ, այլ պարտաւորութիւնները: Մինչև այժմ աշակերտներն արդէն ծանօթացած են լինում գործնական

կերպով իրանց պարտաւորութիւններէ հետ. հիմա հարկաւոր է մատնանիշ անել այդ պարտաւորութիւններէ վրա, իբրև ընդհանուր օրէնքներէ. հարկաւոր է արդէն աղբէլ մանկան ոչ միայն սրտի, այլ և մտքի վրա: Այսուհետև աշակերտի միտքը պիտի հարստանայ աւելի որոշ կանոններով, հաստատուն սկզբունքներով, ընդհանուր օրէնքներով, որպէսզի նա կարողանայ առողջամտութեամբ դատել իր և մերձաւորի վարմունքը: Այդ կողմից փիլիսոփաների և բարոյախօսաների գրեածքները նոր զարգացող աշակերտի մտքին խորհրդածութեան առատ նիւթ կարող են մատակարարել: Օրինակ. «Մի արէք ուրիշներին այն բանը, ինչոր չէք կամենայ, որ ուրիշներն անեն ձեզ»: Ահա մի սկզբունք, որ գրեած է համայն մարդկութեան գիտակցութեան մէջ, որը հեշտութեամբ կարելի է հասկանալի անել և մանուկներին, բացատրելով նրանց այն պարտաւորութիւնները, որոնք բխում են բոլոր մարդոց միմեանց հետ ունեցած ընդհանուր շաղկապից և նրանց փոխադարձ իրաւունքից և պարտքից:

Եւ այսպէս, կարելի է ընդհանուր օրէնք համարել հետեւեալը. վարմունքը վատ էլ եթէ չի կարելի ցանկանալ, որ բոլոր մարդիկ էլ վարեն այդպէս: Այսպիսի մի միտք ուսուցիչը կարող է հաղարաւոր օրինակներով ու ձևերով արմատացնել մանկան մտքի մէջ. օրինակ. «դու յափշտակել ես քո դրացի աղջկայ տիկնիկը. դու ընկերոջդ տւած խօսքը չես պահել. դու ինքըդ ի՞նչ կասես, եթէ այն աղջիկն էլ վերցնի քո տիկնիկը, եթէ ընկերդ էլ չը կատարի քեզ տւած խօսքը:

Եւ ինչ, կարծում ես կարելի է միասին ապրել, միշտ յափշտակելով միմեանց տիկնիկները և չըկատարելով ընկերոջդ տւած խօսքը»: Մանուկն այնուհետև կը հասկանայ բարոյական օրէնքը, եթէ այդ ձևով է նրան բացատրեած. և հետզհետէ կը սովորի իր և ուրիշի վարմունքը դատել այդ լուսաբանութեամբ:

Դրանից յետոյ արժարձեցէք մանկան մէջ ճշմարիտ բարեկամութեան զգալիարը. ցոյց տւէք թէ սրբան անկեղծութիւն, անշահասիրութիւն ու փոխադարձ անձնւիրութիւն կայ թագնւած այդ ընկերասիրական զգացման մէջ: Իբրէք Մօրտէնից հետեւալ կտորը. «Բարեկամութեան մէջ մարդոց հոգիները միմեանց հետ այն աստիճան միախառնւում, ձուլւում ու մի ամբողջութիւն են կազմում, որ նրանց միացնող կարիքը ի վերջոյ ջնջւում, անհետանում են»:

Առածները յաճախ ժողովրդի իմաստութեան ըսբանչելի եղբակացութիւններն են: Ժողովրդական շատ առածների մէջ ամբողջովին ամփոփւած է բարոյակահութիւնը. և միտքն արտայայտւած է լինում զարմանալի պարզ և հակիրճ կերպով: Ենթադրենք թէ մի աշակերտ իր արժանիքի համաձայն չի ստացել վարձ կամ պարգև, և նա այդ մասին ձեզ դանգատւում է: Ահա ձեզ մի առիթ աշակերտին բացատրելու, թէ մենք պարտաւոր ենք գործել բարիք, առանց որ և է ակնկալութեան, թէ բարի գործը դնահատելի է ինքն ըստինքեան առանց շահի, թէ մենք պարտաւոր ենք բարիք անել անկախ նրա հետ կապւած վարձատրութիւնից և անյարմարութիւններից: Չեր խօսքերի եղ-

բազմաթիւ հաստատութեան համար կարող էք օրինակ բերել ժողովրդական առածներէց, որոնց մէջ ձեր բացատրութեան ճշմարտութիւնն արտայայտուած կը լինի պարզ և հակերձ. և այդ աւելի զօրեղ կազդի ձեր սաների վրա, քան թէ երկայն ու բարակ դատողութիւնները:

Եթէ ինձ յանձնուած լինէր միջին դասընթացքի բարոյականութեան ուսուցչի պաշտօն, ես իւրաքանչիւր շաբաթուայ համար կը վերցնէի որոշեալ կարգով ու կապով մի ընդհանուր բարոյական սկզբունք, օրէնք, առած. կընտրէի դրա համար ընթերցանութեան նիւթ, կը պատրաստէի հարցումներ. և ամբողջ ուսուցումն այն. պէս կը տանէի, որ նա կը լինէր մի կենդանի բացատրութիւն իմ առաջադրած սկզբունքի: Այդ ձևով ես կանցնէի տարւայ ընթացքում որոշեալ շրջան անհատական և հասարակական բարոյականութեան:

Քերականութեան ուսուցման համար դուք աշակերտներին հաղօրդում էք ընդհանուր կանոններ. այդ կանոնները հանում էք օրինակներից և յետոյ առաջարկում համապատասխան խնդիրներ: Նոյն իսկ այդ ձևով էլ պէտք է աւանդել միջին դասընթացքի բարոյականութեան դասը: Այդ դասն էլ իր տեսակի մի բերականութիւն է, միայն բարոյական գիտակցութեան և կամքի:

Վերին դասընթացքը պէտք է լինի իսկական բարոյագիտութեան ուսուցում: Եւ մեր կարծիքով այդտեղ ուսուցչի գործն աւելի հեշտանում է: Այդ կարծիքը թերևս շատերին զարմանալի թւայ: Այդ դասընթացքն աւանդելու համար դուք կարիք չունէք նիւթը պատ-

րաստել, մշակել. նա արդէն պատրաստի գտնուում է ձեր բարոյական գիտակցութեան մէջ, լուսաբանուած ձեր կարգացած գրքերով, ձեր ստացած կրթութեամբ. իսկ մեթօզը կը լինի ձեր մտքերի բնական և տրամաբանական կապը: Ազատութիւն, պարտք, պատասխանատուութիւն, պարաւաւորութիւններ դէպի իր անձն ու մերձաւորը, մարդկայնութիւնը, հայրենիքը, ընտանիքը,— ահա հիմնական մտքեր, որ զուք կարող էք արծարծել, ընդարձակել և լուսաբանել:

Ե.

Բարոյական սկզբունքների տեսական ուսուցումը մանաւանդ աւելի կարևոր է օրիորդաց դպրոցներում: Աղջկայ մէջ զգացումն աւելի զարգացած է, քան թէ տղայոց մէջ: Նրանց մէջ (աղջկանց) բանականութիւնը աւելի մեծ դեր է կատարում, քան թէ դատողութիւնը: Ահա այդ պատճառով աղջիկներն աւելի ընդունակ են մասնաւոր փաստերն ըմբռնելու, նրանցով հետաքրքրելու. նրանք դիւրապզոց են, տպաւորւող, շուտով վրդովւող, գթաշարժւող: Հմուտ դաստիարակչուհին առաջին տարիներում կարող է օգտւել աշակերտուհիների այդ յատկութիւններով բարոյականութեան դասատուութեան ժամանակ: Վերին դասարանում հարկ կը լինի աւելի լրացնել, քան թէ զարգացնել նրանց մէջ թագնուած այդ ընդունակութիւնները: Զգայնութիւնը և երեւկայնութիւնը թանգագին պարզւներ են, բայց եթէ միայն նրանք գտնուում են հոգեկան բարձր

1393
41

ուժերի զեկավարութեան ներքոյ: Պասկալը նրանց ան-
 ւանում է մոլորութեան և սուութեան պատճառներ: Շատ կարևոր է որ այդ խառնակ ուժերը ընտելացնենք
 կարգ ու կանոնի, որ նրանք բռնեն իրանց համար նը-
 շանակած երկրորդական տեղը, գերիշխանութիւնը
 թողնելով հոգու այն իսկական ուժերին, որոնք միայն
 ընդունակ են հաստատուն մնալու և կեանքի մէջ մի-
 ութիւն ու ներդաշնակութիւն մտցնելու: Այդ պատ-
 ճառով բարոյականութեան տեսութեան ուսուցումը մի
 անհրաժեշտ ամբողջացումն է բնաւորութեան դաստիար-
 ակութեան, մանաւանդ օրիորդաց դպրոցներում:

Այդ դպրոցների աշակերտուհիները կը հասկանան
 այն, ինչոր միայն զգում էին. ձեռք կը բերեն լուրջ
 մտքերի պահանջ և դուրս կը գան դպրոցից ոչ թէ
 միայն գլխները օգտակար տեղեկութիւնների պաշա-
 րով լցրած, այլ և մտաւոր և բարոյական կողմից բո-
 լորովին վերանորոգւած:

2.

Ամփոփենք մինչև այժմ մեր ասածները: Ստորին
 դասարաններում ուսուցանում են փաստի բարոյականու-
 թիւնը: Միջին դասարաններում փաստերից պէտք է
 եզրակացնել բարոյականութեան կանոնները: Վերին դասըն-
 թացքում ուսուցիչը հաղորդում է աւելի ընդհանուր
 սկզբունքներ:

Նախքան խօսքս վերջացնելը հարկաւոր եմ համա-
 րում մի քանի բաւ ասել այն հիմնական մտքի մասին, որ
 կաղմում է գրքիս գլխաւոր նիւթը: Դուք, ուսուցիչներդ,

չըպէտք է մտածէք աշակերտների փոխարէն, այլ սո-
 վորեցնէք, որ իրանք մտածեն. ով մտածում է անկախ,
 նա էլ կարող է դատել և գործել անկախ: Բարոյական
 ճշմարտութիւններն աւանդեցէք ձեր աշակերտներին
 ոչ իբրև ձեռնարկ կամ քարոզ, այլ շարունակ հարցում-
 ներ տալով, ընտելացրէք աշակերտներին, որ իրանք
 գտնեն և արտայայտեն այդ ճշմարտութիւնները: Այդ
 ձևը նոր չէ, հրկու հազար տարուց աւելի առաջ գոր-
 ծադրել է: Սոկրատն է նրա առաջին հեղինակը: Սոկ-
 րատն այդ միջոցը գործադրում էր իր հակառակորդ-
 ների վերաբերմամբ, որոնց ստիպում էր շփոթել ու
 շարւել: Բայց այդ ձևը նա գործադրում էր և իր ա-
 շակերտներին, իր բարեկամներին ուսուցանելու ժա-
 մանակ... «Ճշմարտութիւնը տրւում է ոչ արտաքուստ,
 նա մեր ներսն է, հարկաւոր է միայն որոնել նրան»,
 ասում էր Սոկրատը. եւ ինքն օգնում էր իր աշա-
 կերտներին ճշմարտութիւնը որոնելու, անդադար տա-
 լով նրանց հարցումներ: Նա այդ ձևն անւանում էր
 մտաւոր մանկաբարձութեան մի արեստ, որ օգնում
 է լոյս աշխարհ բերելու ճշմարտութիւնը:

Այսպիսի մտաւոր մանկաբարձութեան արեստ-
 տով դուք կը հասնէք ձեր նպատակին, կը պատրաս-
 տէք ձեր աշակերտներին լինելու ազնիւ մարդ և բարի
 քաղաքացի:

Թող ձեզ լաւագոյն խրախոյսը լինի Սոկրատի
 հեղինակութիւնը, այն մեծ մարդու, որ ինքիստեղծ ա-
 ճում է դարէց դար և որ պատանիների առաջին ասի-
 նամեծ դաստիարակն է եղել:

IX Մանուկների աշխատանքն ընտանիքում.—Ա. և
սէլ Արստալի, թարգմ. Մ. Ասիլեանցի: 15 կ.

X Տղան և աղջիկը անցողական շրջանում—Բու-
լի և Նելսէնի, թարգմ. Ստ. Լիսիցեանի: 10 կ.

XI Մանկական ազատութիւնն ու ուրախութիւ-
նը—Օտտօ Էրնստի, թարգմ. Լ. Բաբայեանի 20 կ.

XII Ժողովրդական մանկական խաղեր, խմբա-
գրեց Ստ. Լիսիցեան: 20 կ.

XIII Ընտանեկան յարաբերութիւններն ու նը-
րանց կրթիչ նշանակութիւնը,—Ա. Ն. Օստրոգորսկու,
թարգմ. Լ. Շ. 20 կ.

XIV—XV Մանկան հոգին—պրօֆ. Սիկորսկու,
թարգմ. Միս. Աս. և Ստ. Լ. 45 կ.

XVI Ժառանգականութիւնը և դաստիարակու-
թիւնը—Ռուդօլֆ Լեմանի, թարգմ. Լ. Բաբայեանի 15 կ.

XVII Դաստիարակութեան իդէալները, Ռուդօլֆ
Լեմանի:—Մանկան հոգեկան կեանքի զարգացումը
թարգմ. Լ. Բաբայեանի 20 կ.

XVIII Ընտանեկան թատրոն.—Վ. Բ. թարգմ.
Միս. Ասիլեանի 20 կ.

XIX Մանուկը բնութեան մէջ. Ա. Արստալի.
թարգմ. Մ. Ասիլեանի 15 կ.

ԱՄԲՈՂՁ ՇԱՐԻ ԳԻՆՆ Է 3 ՌՈՒԲԼԻ 15 ԿՈՊ.

Ճանապարհածախսը՝ 1 ուրբուց ոչ պակաս գը-
նողների համար խմբագրութեան վրա է՝

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакция „Аскеръ“

ԳԻՆՆ Է 15 ԿՕՊԷԿ

ՀԵՐԱԿՈՒՄ

ՀԵՐԱԿՈՒՄ

1218

1219

2013

0025352

« Ազգային գրադարան »

NL0025352

2 ԲՊԹ

0025351

« Ազգային գրադարան »

NL0025351

1 ԲՊԹ

